

Актуальні проблеми філософії
Утюж І. Г.
доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри суспільних дисциплін
Запорізький державний медичний університет

РЕФОРМИ І РЕФОРМАТОРИ В ОСВІТІ: ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Анотація

В статті визначаються світоглядні аспекти інтелектуала-реформатора. Він зобов'язаний розпочати реформи із самого себе, з усвідомлення того, що він є мислячою людиною.

Ключові слова: освіта, інновації, реформи, реформатор, принцип історизму, традиція.

Україна нового тисячоліття характеризується динамізмом, складністю і непередбачуваністю соціокультурного розвитку. Сьогодні процеси, що відбуваються в Україні, як і в цілому в світі виступають в якості відкритості, обміном знання та інформацій. Проблемне, кризове поле освіти задає все більше і більше питань щодо реформування вітчизняної освіти. Безумовно, без зусиль і праць новаторів (учених, філософів, педагогів) немислимий сучасний простір освіти і підготовка майбутньої еліти країни.

Сьогодні інновації в середній і вищій освіті – це збалансована відповідь на виклики часу, яка враховує глобальні вимоги інтеграції України у світове співтовариство.

Але виникає питання хто є сьогоднішній реформатор на вітчизняному полі освіти? Головна проблема освітніх, як і всіх інших реформ, завжди полягає в тому, що традиція змінює сама себе, втілюючись у реформаторі. Тобто, ця проблема зводиться до того, що школа авторитарна реформується авторитарними методами, оскільки власне реформатор вихований такою школою. Авторитарна педагогіка повинна бути подолана педагогікою

демократичною, але в ролі демократа виступає вихованець авторитарної педагогіки, який застосує для перемоги над авторитаризмом ті ж авторитарні методи.

Для того, щоб реформи не крутилися через інерцію менталітету в хибному колі, вони мусять починатися із самосвідомості педагога-реформатора. Він зобов'язаний розпочати реформи із самого себе, з усвідомлення того, що він є мислячою людиною, якоюсь мірою він сам – бранець того ж минулого, вплив якого намагається перебороти, здійснюючи реформи.

Заперечення принципу історизму завжди спричиняло дві крайності – нігілізм або абсолютизацію ролі традиції.

З нігілізму почалася соціалістична педагогіка А. Луначарського. Він і його однодумці мали намір рішуче й повністю порвати з минулим.

Нігілізм стосовно минулого, що повною мірою виявився в більшовицькій освітній доктрині, вимагав закреслити все, що було досягнуто в галузі освіти в дореволюційні часи. Стару школу слід було повністю зруйнувати, як і весь інший «світ насилля», щоб відновити її з нуля на абсолютно рівному й чистому місці.

Сьогодні, після виголошення повсюдних і загальних клятв у прихильності демократії, ми спостерігаємо, по суті, ту ж картину. Найбільш завзяті критики сформованої на цей момент системи освіти вимагають не реформувати її повільно й терпляче, а знову зруйнувати все «дощенту» і потім почати з нуля, рухаючись шляхом «інновацій». Це – ознака презирства до історії. Не випадково в працях найбільш запальних прихильників інноваційної педагогіки зовсім відсутні посилання до історії радянської педагогіки. А це є свідченням нерозвиненості самосвідомості: подібний радикальний реформатор просто впевнений у своїй правоті й ні на хвилину не замислюється, на чому саме ґрунтується така його впевненість. Варто йому хоча б на секунду замислитися над цим, варто йому лише зрозуміти, що його власні прагнення й плани породжуються його власною свідомістю, як

негайно виникне таке питання: А звідки взялася його власна свідомість? Якщо не від Бога, який з'явився реформатору в одкровенні змісту необхідних освітніх реформ, і не від якогось інопланетного розуму, що запрограмував його свідомість, то, отже, вона була породжена певною історичною традицією мислення. Якщо так, то повністю порвати з минулим неможливо, не знищивши при цьому й себе як результат минулого. Нігілізм таїть у собі самознищення: будучи проведеним послідовно, він знищить і самого себе. І тоді він, за переконанням С. Гессена, повернеться до тієї ж традиції, яку намагався зруйнувати. Немає більшого консерватора, ніж зневірений нігіліст.

Другою крайністю є абсолютизація ролі традиції. У відповідь на абсолютний нігілізм і спроби зруйнувати все дощенту виникає прагнення знайти щось стійке, на яке можна опертися, щось вічне й непорушне. Це, по суті, теж спроба розвалити школу сьогоднішню, але шляхом ідеалізації школи вчорашньої та навіть позавчорашньої. Той, хто схильний абсолютизувати важливість традиції, теж відходить від принципу історизму. Він проробляє операцію, неприпустиму й немислиму для кожного, хто ставиться з повагою до історії. Він вириває з історичного контексту «кращі зразки» педагогіки минулих століть, вибирає з минулих педагогічних учень «хороше», відкидаючи «погане», і оголошує це хороше «педагогічною класикою». Він говорить про цінність «класичної» педагогіки, розуміючи під цим деяку позачасову педагогіку – одну на увесь світ! – і виставляючи сучасну українську школу чи не спадкоємицею школи античної.

Єдино розумним, серединним шляхом, що найбільше відповідає стратегії реформ, які виводять із застою, але не допускають руйнівних і марних революцій, є шлях, заснований на історизмі. Світовий історичний процес існує, як би ми до цього не ставилися. Жодна із країн світу не може уникнути історичних змін, навіть якщо вона докладає всіх зусиль щодо збереження своєї національної самобутності й самототожності. Тому ніщо з існуючого не може бути назване «класикою» як зразком на всі часи. Але ідея історії має й інший зміст: і людина, і суспільство рухаються вперед,

реалізуючи ті потенції, якими вони володіють сьогодні завдяки власному минулому. Зректися від вантажу минулого, обтрусити його порох зі своїх ніг неможливо, оскільки ми сформовані ним. Усе наше мислення, навіть суперкритичне, вийшло з цього минулого. Критика, що бажає нового, є заперечення старого, і максимум, що вона може у своїх екстремістських проектах – це вивернути минуле навиворіт, стати тим же минулим зі знаком мінус.

Історія є єдністю стійкого й мінливого, яка непереборна і яка зберігається при всіх змінах. Зупинити історію так само нереально, як прискорити або скасувати її шляхом радикального перевороту.

Отже, дійсною підставою для реформ у сфері української освіти може бути тільки історичне мислення, історичний підхід до освітньої традиції в Україні, що дозволяє пояснити не лише нинішні *реалії*, але й сьогоднішній менталітет, не тільки менталітет сучасних педагогів і державних чиновників, які «займаються» освітою, але й менталітет самих реформаторів.

Утюж І. Г. Реформи і реформатори в освіті: філософська інтерпретація / І. Г. Утюж // IV Міжнародна науково-практична конференція «Наукова еліта у розвитку держави». 15-16 червня 2016 р., м. Київ. МОН України, НПУ імені М. Драгоманова. С.110-113.